

دُوْجِن *

آبه ماسائو

اسماعیل سلیمانی **

اشاره

آیین «ذن»^۱ که به چینی «چَن»^۲ خوانده می‌شود، فرقه‌ای است از مَهایانه،^۳ یکی از دو شاخه بزرگ آیین بودا. وقتی که مَهایانه در حدود قرن اول میلادی به چین راه یافت و پذیرفته شد، رفته رفته با فرهنگ چینی در آمیخت و از این آمیزش، چَن پیدا شد. این مکتب در قرن دوازدهم از چین به ژاپن رسید و به تدریج فرهنگ ژاپنی را نیز فراگرفت. به مرور زمان از توسعه این مکتب در چین و ژاپن، مکاتب چندی پدید آمد. یکی از این مکاتب «سوتو ژِن»^۴ (چی: دسائو - دونگ)^۵ است که در عصر سلسله سونگ^۶ در چین نشو و نما یافت و آنگاه، توسط یک رهرو ژاپنی به نام «دوکن»^۷ به ژاپن برده شد. در واقع دوکن به عنوان پایه‌گذار مکتب «سوتو ژِن» در ژاپن شناخته می‌شود. مقاله حاضر به معرفی این شخصیت مهم و صاحب مکتب در آیین ذن می‌پردازد و نگاهی گذرا به تاریخچه زندگی، اصول و مبانی اعتقادی و آثار مهم او می‌افکند.

** مشخصات کتاب‌شناختی این اثر چنین است:

Abe Masao, "Dogen", *The Encyclopedia of Religion*, Mircea Eliade (ed.), vol. 4, Macmillan Publishing Company, New York, 1987.

** * دانشجوی دکتری ادیان و عرفان دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات تهران)

1. Zen

2. Ch'an

3. Mahāyāna

4. Sōtō Zen

5. T'iao-tung

6. Sung

7. Dōgen

نظر به اهمیت و سهم مؤثر این رهبر دینی در تعمیق و بسط ذن و تأثیر این سنت دینی در راه و رسم زندگی مردم ژاپن، و به منظور آگاهی بیشتر از هویت فرهنگی و دینی آن مردم، این مقاله به فارسی برگردانده شده است.

دوگن (۱۲۰۰-۱۲۵۳م)، به تعبیر کامل تر دوگن کیگن^۱، استاد و پایه گذار مکتب سوتو ذن در ژاپن است. او که یک اشراف زاده بود، در سیزده سالگی و در پی مرگ والدینش، به جرگه رهروان بودایی پیوست و به مطالعه آیین بودایی، به ویژه آیین بودایی تن دایی^۲، در کوه هی ای^۳ یکی از دو مرکز مهم بودایی آن زمان، پرداخت. او در مطالعاتش با یک پرسش جدی راجع به نظریه اساسی بودایی تن دایی یعنی هونگا کو^۴ ("بیداری آغازین") روبه رو شد؛ اگر چنان که مکتب بودایی تن دایی قائل است، هر کسی از آغاز نسبت به ذات و طبیعت بودا بیدار بوده است، پس چه نیازی به عمل وجود دارد؟ دوگن پس از مطالعه ذن در کیوتو^۵ در سال ۱۲۲۳م. راهی چین شد و در آنجا بود که تحت تعلیم یک استاد ذن به نام «تی ان - تونگ جو - جینگ»^۶ (۱۱۶۴-۱۲۲۸م.) به اشراق و بیداری نایل گردید.^۷ او در سال ۱۲۲۷م به ژاپن بازگشت و به تبلیغ بوده درمه^۸ آن سان که در چین

1. Dōgen Kigen

۲. «تن دایی» Tendai یا به تعبیر چینی «تین - تین» T'ien-t'ai یکی از انشعاب های آیین بودا در چین است که در فاصله قرون هفتم و نهم به همراه فرقه های دیگر این آیین وارد ژاپن شد. سای چو Saicho (۷۶۷-۸۲۲م.) پس از مطالعه پیرامون آن در چین، در سال ۸۰۵م. فرقه تن دایی ژاپنی را بنیاد نهاد. این نظریه دینی هم اکنون در میان بوداییان ژاپن متداول است. بر پایه این نظریه: مطلق رانه در فراسوی این جهان، بلکه در جهان فعلی باید جست و جو کرد. سای چو عبارت «بودای زنده شدن» (Sokushin Jobutsu) را رواج داد. منظور او از این عبارت این بود که برای نیل به مقام بوداشدگی نیازی نیست که به انتظار تولدهای بی شمار بنشینیم یا ریاضت های بی پایان را تحمل کنیم! انسان می تواند در همین زندگی به یک بودای زنده تبدیل شود. این تعلیم بر سازمان های بودایی جدید در دوره متأخر تأثیر بسیاری داشته است، مخصوصاً بر آنهایی که در کنار تن دایی اهمیت خاصی به «سوترو نیلوفر» و آموزه اش می دهند که بر مبنای آن، تمام اشکال وجود، اهم از جاندار و بی جان، سرشار از طبیعت بودا می شوند و می توانند آن را تحقق بخشند. (نقل با اندکی تصرف از کتاب ادیان چین و ژاپن اثر مایکل ساسو و دیوید رید، ترجمه محمدعلی رستمیان، چاپ مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، قم، ص ۸۹، ۱۳۸۵).

3. Mount Hiei

4. Hongaku

5. Kyoto

6. T'ien-t'ung ju-ching

۷. دوگن در چین به استاد جو - جینگ (ژا: نیوجو Nyojo) از اهالی کوه تی بن - تی تونگ Mount T'ien-T'ung برخورد و او را «معلمی مورد وثوق» یافت. او به تعلیمات این استاد اعتماد و اطمینان کامل یافت و تحت هدایت و ارشاد او به تجربه بزرگ «فروکاست جسم و ذهن» (شین چن دسوروک Shinjin datsuraku) دست

دریافته بود و ترویج ذاذن^۱ («مراقبه نشسته»)^۲ به عنوان راه درست وصول به بوده درمه پرداخت. دوگن تا زمان مرگش در سال ۱۲۵۳ م، ابتدا در کیوتو و سپس در اچی ذن^۳ (استان فوکوی کنونی)،^۴ خود را وقف عمل ذاذن نموده و با تربیت شاگردان و ارائه اندیشه خود به صورت مکتوب به مردم ژاپن به معرفی «درمه درست»^۵ - که بر اساس بیداری اش آن را جوهر تعالیم می دانست - پرداخت.

مهم ترین آثار او، از بین آثار متعددش، فوکانذاذنگی^۶ (ترویج عمومی اصول ذاذن) نخستین اثر او، و شوبوگنذو^۷ (جوهر چشم درمه درست)، مجموعه ای از خطابه ها و مواظ که در حال حاضر در نود و پنج بخش تدوین شده، می باشند. شوبوگنذو که به عنوان یک اثر ماندگار که در بردارنده اندیشه بی نظیر و ژرف دینی می باشد مورد توجه است، در تاریخ اندیشه ژاپن از جایگاهی محوری برخوردار است. اثر ده جلدی *İhei Kōrokū*^۸ (گزارشی جامع از گفتارهای درمه *İhei* دوگن^۹)، مجموعه دیگری از سخنان و مواظ او است که به زبان چینی نگاشته شده است.^{۱۰}

یازید. دوگن که با کمک استادش به دوام و پابندی تجربه روشن شدگی دست یافته بود، پای در مسیری نهاد که از نظر او مسیر اصلی اتصال پیران به شاکیه مونی بود است (رجوع کنید به *Encyclopedia of Religion*, "zen", vol. 15, p. 563).

8. Buddhadharma

1. zazen

۲. «ذاذن» یا «مراقبه نشسته» (sitting meditation) یعنی چارزانو و آرام نشستن و به نگرش درون پرداختن؛ به عبارت دیگر یعنی نظاره و سیر در عوالم درونی. رهرو ذن از طریق این نوع مراقبه به اشراق یا روشن شدگی نایل می شود. (رک.ع. پاشایی، ذن چیست، ص ۶۷۹).

3. Echizen

4. Fukui

5. Right Dharma

6. Fukanzazengi

7. shōbōgenzō

8. Eihei kōroku

9. An Extensive Record of Eihei Dōgein Dharma Talks

۱۰. به طور کلی فعالیت دوگن در ژاپن را می توان به دو بخش تقسیم کرد. در بخش نخست، او در کیوتو و نواحی اطراف آن به فعالیت پرداخت. زاویه معبد «کوشوجی» (koshōji) نزدیک پایتخت به کانون اصلی کارهای موفق او تبدیل شد. مریدان و محبان بسیاری به خاطر بخش های مهم اثر بزرگ نود و پنج جلدی او به نام «شوبوگنذو» (shōbōgenzō) گرد او حلقه زدند. او بخش دوم، یعنی سال های پایانی حیاتش، را در «اچی گی» (Echihei, معبد آرامش ابدی) واقع در ناحیه «اچی ذن» (Echizen, فوکوی) سپری کرد. آنجا او و مریدانش به زندگی راهبان سخن روی آوردند.

دوگن در معبد اچی گی تلاش های بسیاری نمود تا کمال مطلوب رهبانی خاص هر دو مکتب «رین زایی» (Rinzai) و «سوتو» (soto) را دریابد. او وقت بسیاری صرف نمود و کوشش کرد تا یک قاعده مناسب ترسیم کند که ضامن نظم و انضباط رهبانی باشد. در آنجا، در طبیعت سخت و خشن خلوت کوه، مریدان او بدون سازش با طبیعت به زندگی با ذن ادامه دادند و به غنا و کمال خلوت و باطن آن پی بردند. جمع رهبانانی که در

اندیشه دینی دوگن را می‌توان در پنج مورد ذیل خلاصه نمود:

۱. یگانگی عمل و حصول. ^۱ در اینجا «حصول» به روشن‌شدگی، ^۲ ساتوری یا بیداری ذن، اشاره دارد. نظریه یگانگی عمل و حصول، پاسخ این پرسش آغازین خودش است که «اگر هر فرد از آغاز نسبت به سرشت و طبیعت بودا بیدار بوده است، پس چه نیازی به عمل وجود دارد؟» دوگن به واسطه بیداری خود که او آن را «ترک جسم و ذهن» ^۳ می‌نامد، به این دریافت می‌رسد که عمل در حصول و حصول در عمل قرار دارد. آنها دو امر مجزا نیستند، بلکه یکی هستند. او همچنین بر اهمیت و ارزش فعالیت روزانه بوداییان تأکید می‌ورزد.

۲. تأکید بر شیکانتاذا^۴ یا فقط ذادن. در پرتو تعلیم دوگن درباره یگانگی عمل و حصول این نتیجه به دست می‌آید که عمل ذادن وسیله‌ای برای حصول نیست؛ بلکه عمل به خودی خود حصول است. و از سوی دیگر، اگر شخص کاملاً خودش را وقف عمل کند، وصول به طور تام در عمل حاصل می‌گردد.

۳. همه موجودات سرشت بودا هستند. ^۵ نیروانه سوته، ^۶ یکی از مهم‌ترین متون دینی بودایی مه‌ایانه، بیان می‌کند که «تمام موجودات صاحب شعور بدون استثنا سرشتی بودایی دارند.» دوگن این برداشت سنتی از سرشت و طبیعت بودا را که می‌گوید سرشت بودا یک امکان بالقوه^۷ است که زمانی در آینده از راه عمل به فعلیت در می‌آید، رد می‌کند و او در مقابل، تعلیم می‌دهد که سرشت بودا یک امکان بالقوه نیست بلکه یک فعلیت^۸ است که به نحو کامل در مراقبه نشسته (شیکانتاذا) حاصل می‌گردد. علاوه بر

اهمی‌گی برگرد دوگن حلقه زدند، معرف برگزیدگان [مکتب] او بودند. این کمال مطلوب رهبانی دیگر هرگز از سوی بودیسم ژاپنی به طور کامل دنبال نشد، هرچند نمادای سمی کردند به تقلید از الگوی دوگن آن را به کمال برسانند.

[به هر حال] دست آورد دوگن برای آیین بودای ذن ژاپنی مهم است. بیش از هر چیز دیگر، او «استاد ذادن» است. از نظر او ذادن تمام امور اساسی و با ارزش در آیین بودا را در بر دارد. در ذادن، عمل و روشن‌شدگی به هم می‌پیوندند. پدر بوداشدگی (Buddhahood) به هنگام تولد در نهاد هر فردی افشاند شده تا امکان رشد به آن مرحله را پیدا کند؛ این طبیعت سرشته‌شده بودا در هر حقیقت در ذادن ظهور می‌یابد. تأثیرگذاری دوگن به عنوان استاد ذن تاکنون ادامه دارد. (رک: *Encyclopedia of Religion, "Zen"*, vol. 15, p. 563).

1. Oneness of Practice and attainment	2. Enlightenment
3. Satori	4. Casting off body and mind
5. Shikantaza	6. All beings are Buddha nature
7. Niruāna Sūtra	8. Potentiality
9. Actuality	

این، این فعلیت سرشت بودا فقط شامل حال موجودات صاحب شعور نیست؛ بلکه تمام موجودات اعم از صاحب شعور و فاقد شعور را در بر می‌گیرد. زیرا از نظر او سرشت بودا را نه یک چیز نامتغیّر جوهری بلکه یک حقیقت همیشه متغیّر غیرجوهری است که به صورتی جدایی‌ناپذیر از ناپایداری مشترک، در بین همه موجودات ادراک می‌شود. بنابراین [باید گفت:] «همه موجودات سرشت بودا هستند، نه اینکه سرشتی بودایی دارند.»

۴. ناپایداری سرشت بودا است.^۱ دوگن در برابر فهم سنتی از سرشت و نهاد بودا به عنوان چیزی ورای ناپایداری تأکید می‌کند که ناپایداری، حقیقت انکارناپذیر مشترک در بین همه موجودات، سرشت بودا است. بدین سان، او این دیدگاه بودایی مهاییانه را که [قائل است] سمساره،^۲ همان نیروانه^۳ تا متنها درجه آن است، می‌پذیرد.

۵. یوجی، یا وجود - زمان.^۴ از نظر دوگن وجود و زمان کاملاً جداناشدنی‌اند؛ وجود همان زمان است و زمان همان وجود. هر شیء خاص، مثل یک درخت کاج یا یک کوه و هر شخص خاص، چون هوانگ - پو^۵ یا ما - تسو^۶ (استادان ذن از یک خاندان چینی به نام تانگ^۷) زمان است. به علاوه، بهار به تابستان تبدیل نمی‌شود؛ بهار بهار است و تابستان تابستان. زمان از بین نمی‌رود. حوادث در زمان حال، منفصل و گسسته نمی‌شوند؛ اما زمان به عنوان وقوع پیوسته «حال‌ها» یک پیوستگی منفصل^۸ و گسسته است. این ساختار دینامیک و پویای وجود - زمان به ادراک خود حقیقی در می‌آید، همان خود که نسبت به سرشت ناپایدار بودا بیداری حاصل می‌کند.

دوگن بر پایه این پنج دیدگاه، نظریه غالب و رایج آن زمان را که قبلاً از سوی مائو^۹ طرح گردیده بود، از گردونه خارج نمود. نظریه مائو در دوره روزه زوال واپسین درمه که طی آن روشن‌شدگی ناممکن بود، مطرح شد. در عوض دوگن بر شوبو،^{۱۰} [یعنی] درمه درست تأکید کرد، که با قطع نظر از زمان و مکان، بی‌درنگ دریافت می‌شود. همچنین دوگن بر اهمیت انتقال درمه بودا به صورت شخص به شخص و مستقیم تأکید نمود و از

1. Impermanence is Buddha nature

2. Samsāra

3. Nirvāṇa

4. Ujī, or bing-time

5. Huang-Po

6. Ma-tsu

7. T'ang

8. Discontinuous

9. Mappō

10. Shōbō

رهروان به عنوان حاملان آن حمایت کرد.

بعد از مرگ دوگن، کیزان جوکین^۱ (۱۳۲۵-۱۲۶۸) دین دوگن را در بین جمع کثیری از مردمان تبلیغ کرد و آن را بسط داد. امروزه این طریقه، یعنی فرقه سوتو، یکی از فراگیرترین طریقه‌های بودایی در ژاپن است.

در چند دهه اخیر، اندیشه دینی دوگن، مورد توجه بسیاری از اندیشمندان ژاپنی و غربی قرار گرفته است؛ به ویژه، چنان‌که ملاحظه گردید، مبانی هستی‌شناسانه^۲ اندیشه او در ادراک اینکه «تمام موجودات سرشت بودا هستند» و تأکید او بر «وجود ـ زمان» نظرها را به خود جلب نموده است. مطالعات تطبیقی بین اندیشه‌های دوگن و متفکران غربی، مثل مارتین هایدگر^۳ و ژان پل سارتر^۴ مباحث بسیاری را برانگیخت. کسی نمی‌تواند در مباحثی چون زیست‌شناسی نوین، روان‌شناسی و فلسفه زبانی نمی‌توان مطالعات اخیر درباره دوگن را نادیده گرفت. با گسترش علاقه به دین در غرب طی سال‌های اخیر، شیکانتادای دوگن در اعمال و رسوم معنوی اروپا و امریکا تأثیر گذاشته است.

شعبه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کتابنامه

آثار ترجمه شده دوگن

Fukanzazenengi

ترجمه انگلیسی به قلم نورمن وادل و آبه ماسانو در:

Eastern Buddhist, n. s. 6 (october 1973): 115-128.

Shōbōgenzō

ترجمه انگلیسی با بخش‌بندی‌های متنوع؛ قابل دسترس در کتاب‌های زیر:

Yūhō yokoi with Daizen Victoria, *Zen Master Dōgen: An Introduction with selected writings* (New York, 1976); Francis D. Cook, *How to Raise an Ox: Zen Practice as Taught in zen Master Dōgen's Shōbōgenzō* (Los Angeles, 1978)

همچنین نگاه کنید به ترجمه نورمن وادل و آبه ماسانو در:

Eastern Buddhist, n. s. 4 (May 1971): 124-157, n. s. 5 (May 1972): 70-80, n. s. 5 (october 1972): 129-140, n. s. 8 (october 1975): 94-112, n. s. 9 (May 1976): 87-105, and n. s. 9 (october 1976): 71-87.

آثار نگاشته شده درباره دوگن

شرح جامعی از دیدگاه دوگن درباره سرشت بودا؛

Masao, Abe, "Dogen on Buddha Nature" Eastern Buddhist, n. s. 4 (May 1971): 28-71.

نخستین مطالعه نظام‌مند راجع به دوگن در یک زبان غربی:

Kim, Hee-jin, *Dōgen kigen, Mystical Realist*, Tucson, 1975.

مطالعه‌ای دقیق درباره اوایل حیات دوگن، شامل یک ترجمه شرح‌دار درباره هویو-کی (Hōkyō-ki).

گزارشی از گفت‌وگوهای میان دوگن و معلم ذن چینی او جوجینگ (Ju-Ching):

Kodera, T. James, *Dōgen's Formative years in China*, Boulder, 1980.

ویالت که یک کاتولیک رومی بود، تغییر کیش داد و روحانی سوتوذن شد. این کتاب گزارشی است

درباره تجربه ذن او از دریچه مواجهه با مذهب قبلی‌اش:

Viallet, François-Albert. *Zen, L'autre versant*, 2d ed., rev. & enl. Paris, 1971.

ثروءشكاه علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی